

V. KONSTITUCINĖ TEISĖ

ŠKOTIJOS RINKIMŲ SISTEMOS ĮTAKA VALDŽIŲ PUSIAUSVYRAI

Dr. Gediminas Mesonis

Lietuvos teisės universitetas, Teisės fakultetas, Konstitucinės teisės katedra,
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 46
Elektroninis paštas gedmes@ltu.lt.

Pateikta 2000 m. spalio 12 d.

Parengta spausdinti 2000 m. gruodžio 18 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros vedėja
doc. dr. T. Birmontienė ir šios katedros doc. dr. E. Vaitiekienė*

S a n t r a u k a

Straipsnio tikslas – supažindinti su naująja Škotijos Parlamento rinkimų sistema. Straipsnyje analizuojami konstituciniai pokyčiai, vykę Didžiojoje Britanijoje, ir jų įtaka tolesnei valstybingumo raidai. Darbe mėginama atsakyti į klausimą, kodėl tokia rinkimų sistema buvo pasirinkta ir kokius valdžių galių persikirstymo pokyčius tai gali sukelti. Autorius tikisi įrodyti, kad rinkimų sistema yra svarbus veiksnys, galintis lemti ne tik valdžių padalijimo kokybinius pokyčius, bet ir nacionalinio suvereniteto klausimus. Straipsnyje taikomas lyginamosios analizės bei kiti metodai.

Norint geriau parodyti rinkimų sistemos svarbą, iš pradžių būtina išsiaiškinti rinkimų į Škotijos Parlamentą sistemą ir rezultatus, pamėginti suprasti teisės normų kūrėjus bei priežastis, skatinusias pasirinkti būtent tokią rinkimų sistemą. Jungtinėje Karalystėje (Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė) tradiciškai taikoma mažoritarinė santykinės daugumos rinkimų sistema (*First Past The Post System*). Taikant šią sistemą, laikui bėgant Jungtinės Karalystės politiniame gyvenime liko tik dvi partijos, galinčios pretenduoti į daugumą Parlamente.

Po ilgos pertraukos (paskutiniai rinkimai buvo 1707 m.), 1999 m. gegužės 6 d. vyko rinkimai į Škotijos Parlamentą. Logiška buvo tikėtis, kad rinkimų sistema į Škotijos Parlamentą, kaip ir į Velso Asamblėją, bus tradicinė, t.y. kaip ir bendranacionalinių rinkimų (*General Election*). Tačiau taip neįvyko. Škotijos ir Velso parlamentai renkami taikant mišrią rinkimų sistemą, kuri neturi jokių tradicijų Jungtinėje Karalystėje. Norėdami geriau suprasti, kaip renkamas parlamentas Škotijoje, detaliau išnagrinėkime rinkimų sistemą.

Škotijos Parlamentas renkamas ketveriems metams. Jį sudaro 129 nariai, vadinami Škotijos Parlamento nariais (*Members of Scottish Parliament*). Didžioji dalis – 73 – atstovauja atskiroms apygardoms ir renkami pagal tradicinę mažoritarinę santykinės daugumos rinkimų sistemą (*First Past The Post System*). Kiti nariai renkami pagal partijų sąrašus aštuoniuose rinkimų regionuose. Kiekvieną regioną sudaro aštuonios–dešimt mažoritarinių rinkimų apygardų, o regionas pagal proporcinę rinkimų sistemą, o tiksliau – jos atmainą, t.y. papildomo nario sistemą (*Additional Member System*), išrenka po septynis

Parlamento narius [1]. Vietos skirstomos pagal galutinį balsavusiųjų skaičių, tačiau yra „baudžiamos“ partijos, jau laimėjusios daug vietų mažoritarinėse apygardose. Partijos, gavusios daug vietų pagal *First Past The Post* rinkimų sistemą, negauna papildomų vietų (*Additional members*), o partijos, gavusios nemažai balsų mažoritarinėse apygardose, bet nelaimėjusios mandatų, gali tikėtis gauti papildomų parlamento narių vietų.

Papildomo nario rinkimų sistema yra paremta Donto (*d'Hondt*) metodu, kuris yra taikomas renkant kai kurių Europos valstybių parlamentus [2]. Ją taiko net mūsų kaimynė Latvijos Respublika. Šis metodas reikalauja balsų skaičių, kurį surinko kiekviena partija, dalyti iš tam tikro daliklio. Tačiau Škotijoje vykusiuose rinkimuose buvo pasielgta unikalčiai: daliklis, pagal kurį nustatomas partijos laimėtų mandatų skaičius, yra *nevienodas*. Atskiroms partijoms jis gali būti kitoks. Daliklis konkrečiai partijai gaunamas sudėjus šios partijos, laimėjusios tame regione, vietų skaičių mažoritarinėse apygardose ir pridėjus vieną. Taigi partija, kuriai labiau sekėsi mažoritarinėse apygardose, turės didesnę daliklį ir dėl to mažiau papildomų narių.

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kam atitektų papildoma vieta, jei būtų tokie rezultatai.

	Konservatoriai	Leiboristai	Liberalai demokratai	S.N.P.	Kitos
Balsų skaičius	73 363	175 354	56 957	70 353	5719
Proc.	19,2	45,9	14,9	18,4	1,5
Laimėta vietų apygardoje	0	8	1	0	0
Daliklis	0+1	8+1	1+1	0+1	
1 papildomas narys	73 363	19 484	28 479	70 353	

Kaip matome, daugiausiai laimėjo Leiboristų partija tiek balsų skaičiumi (175 354), tiek procentais (43,9). Jei visoms partijoms daliklis būtų vienodas, leiboristai laimėtų papildomų vietų. Tačiau jų daliklis net 9. Taigi varžantis dėl papildomo nario vertinami ne 175 354 balsai, o tie, kurie liko juos padalijus iš 9, t.y. 19 484 balsai. Pirmą papildomą narį laimėjo konservatoriai. Taip pat paskirstomi ir kiti papildomi nariai [1].

Manoma, kad tokia rinkimų sistema pasirinkta norint sudaryti sąlygas į parlamentą patekti didesniam partijų skaičiui ir teisingiau paskirstyti mandatus, nes mažoritarinė santykinės daugumos sistema esanti netinkama ir neatspindi didelės dalies rinkėjų nuomonių. Tačiau ar tik tokie argumentai lėmė, kad buvo pasirinkta ši rinkimų sistema? Kodėl tokiu atveju ši naujovė netaikoma nacionaliniuose parlamento rinkimuose (*Westminster elections*)? Kodėl toks rūpestis dėl pralaiminčių partijų parodytas vien Škotijoje ir Velse? Atsakymų, manytume, reikia ieškoti Škotijos ir Anglijos tarpusavio ryšių problematikoje. Visos Jungtinės Karalystės dalys, o ypač Škotija, turi seną valstybingumo tradiciją. Tai ne vien „Likimo akmenis“ (*Stone of Destiny*) problema [3]. Škotijos valstybingumas siekia 843 metus ir skaičiuojamas iki 1707 m. unijos su Anglija. Pirmasis Škotijos karalius buvo karūnuotas 1040 m., o 1320–aisiais Popiežius patvirtino deklaraciją, pripažįstančią Škotijos nepriklausomybę. Po šešerių metų – 1326–aisiais – susirenka pirmasis valstybės Parlamentas. 1707 m. unija su Anglija nepalaidojo valstybingumo idėjos. 1918 m. rinkimuose Leiboristų partija, norėdama didesnio populiarumo, buvo priversta kalbėti apie Škotijos žmonių apsisprendimo teisę. 1934 m. įsikuria Škotijos nacionalinė partija (SNP), stojanti už šalies nepriklausomybę. Nacionalinio valstybingumo problema gyva ir šiandien. Škotijos nacionalinė partija (SNP), palaikanti valstybės suverenitetą, apklausų duomenimis, nors ir nepirmauja, tačiau yra viena iš lyderių politiniame spektre. Ne veltui po 1999 m. rinkimų SNP pasiskelbė didžiausia opozicine Škotijos Parlamento partija.

M. Diuveržė (Duverger) tvirtina, kad vieno rato mažoritarinė sistema skatina formuotis dvi partijas kaip pagrindines politinės sistemos ašis, o proporcinė rinkimų sistema – daugelio partijų sistemos formavimąsi [5]. Kaip keistūsi Škotijos Parlamentas, jo sudėtis, pasirinkus skirtingas rinkimų sistemas. Pasirinkus tradicinę mažoritarinę vieno rato sistemą, Škotijoje

formuotąsi klasikinė dvipartinė politinė sistema. Tikėtina, kad viena iš dviejų vyraujančių partijų, sugebančių sudaryti absoliučią daugumą Parlamente, taptų Škotijos nacionalinė partija. Jai iš karto nepavykus laimėti absoliučios daugumos, SNP „lauktų savo eilės“ opozicijoje. Absoliuti dauguma garantuotų jai nekoalicinę vyriausybę ir ryžtingą savo programos, kurios pagrindas yra Škotijos nepriklausomos valstybės kūrimas, vykdymą. Atstovaujamoji institucija, turėdama aiškiai išreikštą ir vienalytę daugumą, turi galimybę visiškai įgyvendinti daugumos užsibrėžtus tikslus. Tuo tarpu pasirinktoji papildomo nario rinkimų sistema, sustiprindama partijas, kurioms nesisekė rinkimuose, ir baudama (*penalises*) tas, kurioms labiau sekėsi, lemia, kad parlamente tikėtina tik *santykinė dauguma*. Esant tokiai daugumai, nors parlamento įgaliojimai nesikeičia, vykdyti konstitucines reformas be sutarimo su kitomis partijomis tampa sunku arba neįmanoma. Taigi įgyvendinti SNP ar kurios nors kitos partijos programines nuostatas vienos partijos pastangomis negalima. Todėl, esant santykinėi daugumai, konstitucinės reformos yra galimos sutarus didžiosioms partijoms. Ar galime teigti, kad konservatoriai, leiboristai, liberalai demokratai griežtai stoja prieš SNP programines nuostatas? Škotijos valstybingumo įgyvendinimo problema nėra išsprendžiama vienos politinės jėgos pastangomis. Argumentas, kad Jungtinės Karalystės vientisumui nėra pavojaus, nes naujųjų įstatymų leidybos organų kompetencija yra griežtai apibrėžta ir nesuteikia jiems teisės vykdyti tokias konstitucines reformas, atmetinas. Tokie argumentai neleistų Prancūzų Didžiosios Revoliucijos metu Generaliniams Luomams tapti Nacionaliniu Susirinkimu, priimti Žmogaus ir piliečio teisių deklaraciją, neleistų Lietuvai 1990 m. kovo 11 d. atkurti nepriklausomybę (pagal Sovietų Sąjungos įstatymus), negalėtų būti nepriklausomų Kroatijos, Slovėnijos, Makedonijos ir kt. Demokratinėje ir teisinėje valstybėje tokie ginčai sprendžiami tik taikiai, o tai reiškia, kad ir neturėdami teisės pagal įstatymus, dėl politinės valios tiek Kvebekas, tiek Škotija gali vykdyti konstitucines reformas. Tokią galimybę pripažino ir Britanijos vadovai, ekonominiais argumentais grįsdami teiginį, kodėl nereikėtų Škotijai tapti nepriklausomai.

Pateikiame galutinius rinkimų į Škotijos Parlamentą rezultatus.

Partijos	Apygardos	Regionai	Galutinis
Leiboristai	53	3	56
ŠNP	7	28	35
Konservatoriai	0	18	18
Liberalai demokratai	12	5	17
Kitos	1	2	3

Išanalizavę rezultatus, matome, kad regionuose proporcinuose rinkimuose labiausiai pasisekė SNP, nes gavo net 28 vietas [1]. Atrodytų, kad ši sistema labai naudinga SNP, ir ji ateityje gali tikėtis sėkmės. Tačiau, pažvelgę į leiboristų praradimus regionuose ir į stublinamą pasisekimą apygardose, galime tvirtinti, kad ši sistema veikia taip, kad nesudaro sąlygų jokiai partijai laimėti absoliučią daugumą parlamente. Nors Leiboristų partijai (ji buvo priversta sudaryti koaliciją) tai šiuo metu ir nenaudinga, tačiau tikslas nesuteikti SNP galimybės ateityje turėti absoliučią daugumą patiesina šiuos leiboristų praradimus.

Išvados

1. Apibendrinami galime daryti išvadą, kad rinkimų sistema *de jure* nekeičia valdžių santykio. Škotijos Parlamento įgaliojimai lieka nepakitę. Tačiau rinkimų sistema gali turėti įtakos įstatymų leidžiamosios institucijos galioms *de facto*.

2. Aptarta sistema gali garantuoti tik santykinę daugumą Škotijos Parlamente ir kartu tik koalicinę vykdomąją valdžią. Rinkimų sistema Škotijoje garantuoja, kad vykdyt konstitucines reformas dalyvaus daugelis partijų.

3. Esant tokiai rinkimų sistemai, viena partija nepajėgs jų vykdyti, tai būtų įmanoma tik esant mažoritarinei vieno rato sistemai.

LITERATŪRA

1. http://news1thdo.bbc.co.uk/hi/english/ev...ttish_parliament/newsid_304000/304913.stm.
2. **Sartori G.** Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. New York University Press. Washington Square. – New York, 1997.
3. **Laffin M., Thomas A.** The United Kingdom: Federalism in Denial // Publius. The journal of Federalism. Vol. 29. No. 3. 1999.
4. **Duverger M.** A New Political System Model: Semi – presidential Government // Parliamentary Versus Presidential Government / Arend Lijphart (ed.). – Oxford, 1992.
5. **Lijphart A.** Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty–Six Countries. Yale University Press, 1999.; **Malcolm M. Feeley, Krislov S.** Constitutional Law. – USA, 1990.
6. **Daisy A. V.** Konstitucinės teisės studijų įvadas. – Vilnius, 1998.
7. **Sabine H., Thorson L. T.** Politinių teorijų istorija. – Vilnius, 1995.
8. **Talat–Kelpša L.** Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje // Politologija. 1998. Nr. 2(12).
9. **Talat–Kelpša L.** Prezidentas ir parlamentas: reikšmė valstybės politiniam stabilumui // Politologija. 1996. Nr. 1(9).
10. **Alder J.** Constitutional and Administrative law. – London, 1989.
11. **Young R.** English, French and German Comparative Law. – London, 1998.
12. **Morgan E.** Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America. – New York, 1988.
13. **Rae D.** The Political consequences of Electoral Laws. – New Haven, 1971.
14. **Van Caengem R. C.** An historical introduction to western constitutional law. – Cambridge, 1995.

The Influence of Scottish electoral System on the Balance of Powers

Dr. G. Mesonis

Law University of Lithuania

SUMMARY

On 6 May, 1999, voters elected the first Scottish Parliament since 1707 and members of Scottish Parliament. Additional Member System is the new element to the electoral system used for the first time in the UK in the elections to the Scottish Parliament and Welsh Assembly. The overall effect is that parties which win lots of constituency seats under First Past the Post System will not get many Additional Members and parties which receive lots of votes but not win many constituency seats are likely to do well in getting Additional Members. Additional Member System generally assists the election of small parties. With many of the results now in from the elections for the new Scottish parliament, it appears certain that the Labour Party, which forms the British government, will win the largest number of seats. However, it's likely to fall short of an overall majority and will have to form a coalition with another party to govern in the parliament – the first such body in Scotland for almost three hundred years. The new assemblies are the biggest constitutional change in Britain for many years. A referendum on independence for Scotland will also be promised to SNP voters.